

αἱ μὲ ὅλλα ὁ
υχία του. Εἰ-
σίας νὰ συζη-
της, νὰ ἐπα-
ις μέσα στὴν
ο κόσμο, νὰ
η της μὲ τὴν
τὰ τρία αὐτὰ
ν, εἶναι πρά-
οῦνται. Στὰ
περιφέρεται
ισης, ἀποφυ-
ενα. Θὰ μπο-
ε διαχεόμενο
ἴπτωση αὐτὴ
αὐτογνωσία
μιμίζει ὁ π.
α, ὡς κύρια
ιτῆς;
υπος σὰν τὸν
εύαισθησία
τικὰ ζητήμα-
«νὰ ἐπανα-
ὲ τὴν πολιτι-
ο ζητᾶ καὶ ὁ
ἶνει καθόλου
παντὸς ὅταν
κε. Χρειάζε-
νὰ τεθεὶ τὸ
η πρόκειται;
λιτικῆς εἶναι
, ὅπως ἀπαι-
ιορισμός, ἀ-
ν ἀφορᾶ τὴν

τοχρέωση νὰ
γελίου μέσα
ποὺ συνεπά-
ις ύπερ τῶν
ν ξένων, καὶ
σ. 90), λέει ὁ
ஓχι μονάχα
ἐ σύγκρουση
ολιτικὰ κόμ-
» ἀλλά, θὰ
τὴ βολή σου,
μέσα στὸν
χριστιανὸι σὲ
νὰ μὴ μείνει
θέσεις καὶ τὴ
γράφοντος
οσθέσω καὶ
μως δὲν πρέ-
οποίηση τῆς

πίστης, κανενὸς εἰδους πολιτικοποίηση
τοῦ κηρύγματος, καμιὰ ἄμεση προσαρμο-
γή του στὴν πολιτικὴ συγκυρία καὶ ἐπι-
καιρότητα».

Αὔτες τὶς ἐπισημάνσεις ἔρχεται νὰ συμ-
πληρώσει ὁ λόγος τοῦ π. Βασιλείου Θερ-
μοῦ, ὁ ὅποιος ἐπιχειρώντας «ψυχαναλυ-
τικὴ ἀνάγνωση τῆς ἀντιχριστιανικότητας
τοῦ ναζισμοῦ» λέει:

«Συστήματα λοιπὸν σὰν τὸν ναζισμό,
καὶ κάθε ὄλοκληρωτισμὸ βέβαια, ἐπιτρέ-
πουν στὶς καταστροφικὲς δυνάμεις τοῦ
ψυχισμοῦ (ποὺ ἔχει ὁ καθένας μας, νὰ τὸ
θυμόμαστε αὐτό) νὰ προβάλλονται πρὸς
τὰ ἔξω σὰν νὰ ἔρχονται ἀπὸ ἔναν ἐπικίν-
δυνο ἄλλο. Καὶ ὁ ἄλλος αὐτὸς παίρνει ὄ-
νομα, εἶναι ὁ ὅποιος ἔχθρος, συχνὰ κατα-
σκευασμένος». Δημιουργοῦνται ἔτσι πα-
ρανοὶκὲς καταστάσεις καὶ διαπράττονται
ἐγκλήματα, ἀπὸ τὰ ὅποια δυστυχῶς κάθε
ἄλλο παρὰ στερημένη παρουσιάζεται ἡ ἴ-
στορία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Μιὰ
τέτοια πραγματικότητα βρίσκεται στοὺς
ἀντίποδες δύο βασικῶν συντεταγμένων
τῆς χριστιανικῆς παράδοσης, λέει ὁ π. Βα-
σίλειος: «τῆς αὐτογνωσίας καὶ τῆς μετά-
νοιας». Θὰ μοῦ ἐπιτρέψει νὰ πῶ, ὥστόσο,
ὅτι καὶ τὰ δύο αὐτὰ δὲν φαίνεται νὰ δε-
σπόζουν καὶ τόσο στὸν χριστιανικὸ κό-
σμο, εἰδικὰ στὶς μέρες μας, ὅπου μαζικο-
ποιοῦνται τὰ πάντα καὶ ἀποπροσωπο-
ποιοῦνται καὶ ὅπου ὁ καλπάζων λαϊκι-
σμὸς δὲν ἀφήνει πολλὰ περιθώρια γιὰ νὰ
σκάψει τὸν ἑαυτὸν ὁ πιστός, νὰ ἀναλά-
βει εὐθύνες ἢ νὰ σκεφτεῖ σὲ βάθος τὶ ση-
μαίνει μετάνοια.

Ο π. Βασίλειος ρίχνει τὸ βάρος στὸ ψυ-
χικὸ πεδίο (διάβαζε ψυχοσωματικό) τὸ
ὅποιο, ἐννοεῖται, ἀπτεται τοῦ πνευματι-
κοῦ καὶ ἐδῶ βεβαιώς τὰ πράγματα σοβα-
ρεύουν, γιατὶ δὲν ξέρω τί καταλαβαίνουν
οἱ περισσότεροι, ὅταν λέμε πνευματικὸ
πεδίο ἢ πνευματικὴ ἐμπειρία ἢ κατάστα-
ση. Εὰν δὲν λαμβάνεται ὑπ’ ὅψιν ἡ ἐσω-
τερικὴ, νὰ τὸ πῶ, κατάσταση καὶ βίωση
τῶν ἀνθρώπων, γιατὶ ποιά πραγματικότητα
κοινωνικὴ ἢ πολιτικὴ ἢ οἰκονομικὴ ἢ ἀκό-
μη καὶ ψυχολογικὴ θὰ μιλήσουμε; Ἐχει ἢ
δὲν ἔχει ‘ἔσω ἑαυτὸ’ ὁ ἀνθρωπος; Εὰν δὲν
ἔχει, τελειώνουμε ἀμέσως, γιατὶ στὴ περί-
πτωση αὐτὴ ὅλα ἔξαρτιῶνται καὶ προέρ-
χονται ἀπὸ ἔξω. “Ολα εἶναι ζήτημα κινη-
μάτων, ρευμάτων, μόδας καὶ ἰδεολογιῶν.

Ἐὰν δημως ἔχει, τότε ὁ καθένας καλεῖται
νὰ ἀναλάβει τὶς εὐθύνες του, νὰ ἀναλάβει
τὸ πρόσωπό του, νὰ ἐνεργοποιήσει αὐτὸ
τὸ ‘μέσα’. Στοὺς καιρούς μας, παρὰ τὶς
ψυχαναλύσεις ἡ ίσως ἐξαιτίας τους, οἱ πε-
ριοστέροι φάγνουν νὰ βροῦν... τὸν χαμέ-
νο ἑαυτό τους. Καὶ βέβαια, ἀν τὸν βροῦν
πάει καλά, ἀν δημως δὲν τὰ καταφέρουν,
τότε τί γίνεται; Μήπως στὴν περίπτωση
αὐτὴ εἶναι πιὸ εὔκολο νὰ γίνουν θύματα
ὄλοκληρωτικῶν ἰδεολογιῶν καὶ καθεστώ-
των; Καὶ τί νὰ ποῦμε γιὰ τὴ «ναρκισσι-
στικὴ ἀναβάθμιση» ποὺ ὑποτίθεται λαμ-
βάνει αὐτὸς ποὺ προσχωρεῖ σὲ τέτοια κι-
νήματα, εἴτε γιατὶ θεωρεῖ ὅτι μετέχει σὲ
κίνημα ἐκλεκτῶν, εἴτε γιατὶ ταυτίζεται μὲ
τὸν ὑποτιθέμενο ‘χαρισματικὸ ἡγέτη’;

Μιλώντας γιὰ τὸν ναζιστὲς τὴν περίο-
δο τοῦ Χίτλερ (παίρνει ἀφορμὴ ἀπὸ σχε-
τικὸ βιβλίο) ὁ π. Βασίλειος ἀναφέρεται σὲ
«μεθυστικὴ κατάσταση» κοινὴ «σὲ κάθε
πατριωτισμὸ» ποὺ φαίνεται νὰ βίωναν ὄ-
λοι αὐτοὶ – σχεδὸν ἔνας ὄλοκληρος λαός –
καὶ τὴν ἀντιπαραβάλλει στὸν ὑγιὴ πα-
τριωτισμό, παραπέμποντας στὸν ὠραῖο
συσχετισμὸ τοῦ Σέρραρντ μεταξὺ πατρι-
ωτισμοῦ καὶ ἔρωτα. “Οταν ἀγαποῦμε τὸ
συγκεκριμένο πρόσωπο, ἀγαποῦμε καὶ
τοὺς ἄλλους, διότε ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πα-
τριδία γίνεται ἀγάπη καὶ τιμὴ καὶ γιὰ τὶς
ἄλλες πατρίδες καὶ ἐδῶ ἔχουμε, θὰ λέγα-
με, ἔναν ὑγιὴ πατριωτισμό. Ἐὰν ἡ ἀγάπη
μας γιὰ τὸ πρόσωπο εἶναι νοσηρή, νοσηρή
θὰ εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πατριδά.

Ἄλλο σημεῖο ποὺ πρέπει νὰ συγκρατή-
σουμε, εἶναι τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων. Οἱ
προσχωρήσαντες στὸν ναζισμό, φαίνεται
νὰ κατέχονταν ἀπὸ μιὰ «δργιαστικὴ διά-
θεση», λέει ὁ ὄμιλητής, ποὺ κυρίως ἀφορᾶ
τὴν «αἴσθηση δύναμης καὶ ισχύος». Πρά-
γμα, βέβαια, ποὺ γίνεται ἐξαιρετικὰ ἐπι-
κίνδυνο ὅταν ξεπερνιοῦνται τὰ ὁρία, ἀλ-
λά, θὰ πρόσθετα, καὶ αὐτοκαταστροφικό.
Στὴν προέκταση τῆς παρατήρησης σημει-
ώνει τὴ φράση: «...ἡ ἔλειψη ὁρίων εἶναι
χαρακτηριστικὸ τῆς βρεφικῆς φάσης τοῦ
ἀνθρώπου» (σ. 73), καθὼς τὸ βρέφος ταυ-
τίζεται μὲ τὴ μητέρα του καὶ ἄρα νιώθει
δυνατό. Λέει λοιπόν, ὅτι «Οἱ φαντασιώ-
σεις παντοδυναμίας γενικὰ ποὺ ἔχει ὁ ἀν-
θρωπος, στὴ μὲν ἐφηβεία εἶναι ὡς ἔνα
βαθὺ ποσιολογικές, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τὴν
ἐφηβεία εἶναι παθολογικές». Συχνὰ «ἀ-
ποτελοῦν παλινδρόμηση πρὸς τὴ βρεφικὴ

φάση». «Όλα αυτὰ βρίσκονται στοὺς ἀντίποδες κάθε χριστιανικῆς ἐμπειρίας καὶ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, καθὼς ἡ ὑπέρβαση τῶν ὄριών, ἡ μέθη τῆς δύναμης καὶ ἄλλα τέτοια (ποὺ κάποια στιγμὴ τείνουν ἡ κρύβουν ίσοθεῖα) δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ τὴν ταπείνωση ποὺ διακηρύττουν μόνιμα οἱ ἄγιες Γραφές, οὔτε μὲ τὴν ρήση τοῦ Χριστοῦ (ποὺ φοβᾶμαι ὅτι ἔχει πρὸ πολλοῦ, ὅχι ἀπλῶς λησμονηθεῖ, ἀλλὰ σχεδὸν καταργηθεῖ) «ὅποιος θέλει νὰ εἶναι μέγας, ὀφείλει νὰ ὑπηρετεῖ», ρήση ποὺ πέρα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα στερεώνει ἐσαεὶ τὴ σχέση μὲ τὸν κάθε πλησίον καὶ τὴ διακονία πρὸς αὐτόν.

Τὸ πάροχουν ἀρκετοὶ μέσα στὴν Ἐκκλησία ποὺ βρίσκονται ἔκει «γιὰ νὰ νομιμοποιήσουν τὴν ἐπιθετικότητά τους, γιὰ παράδειγμα, μέσα στὸν φονταμενταλισμὸν, ὁ ὄποιος πρακτικὰ σημαίνει ὅτι πυροβολεῖς ὅτιδήποτε κινεῖται, ζητᾶς ἀπόλυτη ἀκινησία καὶ καμία ἀλλαγή». Καὶ συνεχζοντας συνδέει τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς μὲ τὸν νοσηρὸ ἐθνικισμό, ἀντεβραΐσμό, πολιτιστικὴ ἀγκύλωση κ.λ.π., φτάνοντας στὴ διατύπωση: «Ἐτσι, ἐν ὀλίγοις, θέλω νὰ καταλήξω στὸ συμπέρασμα πῶς ἡ Χρυσὴ Αὐγὴ ἀπλῶς ἀνέδειξε τὸ πρόβλημα» (σ. 76). Σίγουρα δ. π. Βασίλειος κάνει λόγο γιὰ παθολογία ποὺ ἔξελισσεται ἀπαράδεκτα καὶ ἐπικίνδυνα.

Τὸ ἔκδοση περιλαμβάνει καὶ δύο κείμενα τῶν μητροπολιτῶν Σισανίου καὶ Σιατίστης Παύλου καὶ Μεσσηνίας Χρυσοστόμου ποὺ δὲν πήραν μέρος στὴν ἐκδήλωση. Ὁ μητρ. Παύλος, νομίζω, ἥταν ὁ πρῶτος ἱεράρχης ποὺ εἶχε τὴν τόλμη νὰ καταγγείλει τὸ ‘φαινόμενο’, ὅπως λέει, καὶ μάλιστα νὰ τονίσει ὅτι ἡ Χρυσὴ Αὐγὴ καμαρώνει γιὰ τὸν ναζιστικὸ τῆς χαρακτήρα. Ἐπίσης ρητὰ διατυπώνει ἔδω τὴν χρίση: «Ἡ Χρυσὴ Αὐγὴ ὅμως μετατρέπεται καὶ σὲ ἐγκληματικὴ ὁμάδα ὅταν κυνηγᾶ ἀθώους ἀνθρώπους μόνο καὶ μόνο γιὰ τὸ χρῶμα τους». Μὲ παράθεση κειμένων τῆς Χρυσῆς Αὐγῆς καὶ χωρὶς εἰδικὲς ἀναλύσεις καταδείχνει τὴν ἀντίληψη ποὺ ἔχουν οἱ ἀνθρωποί της γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ σὲ τὶ ἀποσκοποῦν. Ὁ τρόπος μάλιστα μὲ τὸν ὄποιο μιλᾶ ἔνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ κείμενα προδίδει ὅχι μονάχα τὸ μέγεθος τῆς δολιότητας καὶ τῆς ἀλαζονείας, ἀλλὰ καὶ τὸ πῶς συνδέονται αὐτὰ μὲ τὴν «ἐθνικοσιαλιστικὴ Γερμανία τοῦ Γ'. Ράιχ» (σ.

34), ποὺ φαίνεται νὰ ἔχουν πρότυπο. Ὁ μητρ. Παύλος ἀναφερόμενος στὸ βιβλίο τοῦ μοναχοῦ Ἀββακούμ προσυπογράφει τὴν εἰσήγηση ἐκείνου ὅτι «πρέπει ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας μας ἀπέναντι στὸν δούρειο ὑπὸ τῆς Χρυσῆς Αὐγῆς νὰ λάβει τὴν ἴδια ἀπόφαση τὴν ὅποια ἔλαβε γιὰ τὸν τεκτονισμὸν καὶ νὰ τονίσει μὲ τὸν πιὸ καθαρὸ λόγο τὸ ἀσυμβίβαστο τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως μὲ τὴν ἴδιοτητα τοῦ χρυσαγίτη καὶ νὰ διαφωτίσει μὲ παρρησία τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ».

Πολὺ καίριες παρατηρήσεις βρίσκουμε καὶ στὸ κείμενο τοῦ Μητρ. Χρυσοστόμου. Σημειώνω πρῶτο τὸν ὄρο «ἡθικιστικὸς λαϊκισμός», ποὺ λέει ὅτι χαρακτηρίζει περιόδους κρίσεων καὶ γενικοῦ ἀποπροσαντολισμοῦ, ὅπου φουντώνει ὁ φονταμενταλισμὸς καὶ φαίνεται νὰ συνοδοιπορεῖ μὲ τὸν φασισμό. «Οταν μιὰ κοινωνία διέρχεται κρίση, «τὸ πολιτικοθρησκευτικὸ μόρφωμα μετεξελίσσεται καὶ μεταλλάσσεται σὲ μανιακὸ σύνδρομο ‘σωτηρίας’ τοῦ κόσμου, τῆς πατρίδας, τῆς πίστης, τῆς οἰκογένειας, τῆς Ἐκκλησίας». Χωρὶς νὰ υίοθετε «ἀνάμειξη τῆς Ἐκκλησίας στὰ πράγματα τῆς πολιτείας» ἢ «ἰδεολογικὴ ταύτιση» μὲ κάποιον ἢ κάποιους κομματικοὺς σχηματισμούς, τονίζει ὅτι «Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ταυτότητά της, ὡς Σώματος Χριστοῦ, ἀπορρίπτει κάθε ἀντίληψη ἰδεολογοποιημένης πίστης... καὶ συγχρόνως ἀποφεύγει ἢ καὶ διαφοροποιεῖται ἀπὸ κάθε τάση ἐκκοσμίκευσης». Νομίζω ὅτι αὐτὰ τὰ τελευταῖα θὰ πρέπει νὰ διαβαστοῦν ὡς τὰ δέοντα νὰ εἶναι, νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ ἐπιζητοῦνται. Γιατὶ γνωρίζουμε ὅλοι ὅτι ὁ χριστιανικὸς κόσμος (ὁρθόδοξος ἢ μή) κάθε ἄλλο παρὰ ἀπέχει συνειδητὰ καὶ συστηματικὰ ἀπὸ παραμορφώσεις καὶ παραχαράξεις νοημάτων, σημασιῶν καὶ πραγματοποιήσεων.

Ο γεν. Γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου παιδείας Γ. Καλοντζῆς στὴν ὁμιλία του μὲ καίριο καὶ εὐσύνοπτο λόγο ἐκεκαθάρισε τὴν ὁρολογία ἀνάμεσα σὲ ναζισμὸ καὶ νεοναζισμὸ λέγοντας ὅτι «Ο νεοναζισμὸς εἶναι ναζισμὸς» καὶ ἐπισημαίνοντας ὅτι ὁ ναζισμὸς στὸν πυρήνα του «ἔχει τὸν ἀντισημιτισμὸ, ἔχει τὸν ἀντεβραΐσμὸ καὶ στὴν πατρίδα μας σήμερα ἔχει καὶ τὸν ἀντίσλαμπισμό», ἐννοώντας τὴ στάση, τὶς ἐπιθέσεις καὶ τὴν ἀπαξίωση τῶν μεταναστῶν. Θέτει τὸ ζήτημα τῆς ἀδυναμίας, ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν,

πρότυπο. Όστε βιβλίο συπογράφει πει ή έραρέναντι στὸν γῆς νὰ λάβει λαβέ γιὰ τὸν τὸν πὺ καῆς Ὁρθοδότου χρυσαυτορρησία τὸ

ζ βρίσκουμε υσοστόμου. ἡθικιστικὸς κτηρίζει πε- ἀποπροσα- δ φονταμεν- γοδοιπορεῖ ινωνία διέρ- θρησκευτικὸ- ἵ μεταλλάσ- ‘σωτηρίας’ πίστης, τῆς ». Χωρὶς νὰ ἀλησίας στὰ «ἰδεολογικὴ ιους κομμα- δι τοῦ Ἡ Ἐκ- τητά τῆς, ὡς εἰ κάθε ἀντί- στης... καὶ ἡ διαφορο- σμίκευσης». α θὰ πρέπει νὰ είναι, νὰ .. Γιατὶ γνω- κὸς κόσμος αρὰ ἀπέχει ἀπὸ παρα- νοημάτων, τεων.

Ἐπουργείου μλία του μὲ αθάρισε τὴν καὶ νεονα- οισμὸς εἶναι οἱ ὁ να- τὸν ἀντιση- δ καὶ στὴν η ἀντίσλα- ξ ἐπιθέσεις τῶν. Θέτει τειρὰ ἔτῶν,

κατασκευῆς τεμένους γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν μουσουλμάνων ποὺ φιλοξενεῖ ἡ χώρα, λα- θραίων ἡ μή. Σίγουρα ἡ στάση μας φανε- ρώνει τὰ ὅρια τῆς κοινωνίας μας, ἀλλὰ τί λογῆς κοινωνία εἶναι αὐτὴ ποὺ ἐν μέσῳ εύρωπαϊκῆς “Ἐνωσης φοβᾶται νὰ παραχω- ρήσει αὐτὸ τὸ δικαίωμα; Τὴ στιγμὴ μάλι- στα ποὺ ἐπικαλούμαστε μὲ κάθε εὔκαιρια τὸν ἀρχαιοελληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὸ με- γαλεῖο του ἡ τὸ ἔνδοξο Βυζάντιο, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τροῦμε τὴ στάση ποὺ εἶχαν οἱ παραδόσεις αὐτὲς ἀπέναντι στὸν ξένο, κά- θε ἄλλο παρὰ ἔχθρικές καὶ μισαλλόδοξες; Οὔτε ἡ μία παράδοση, οὔτε ἡ ἄλλη, τονίζει ὁ Γ. Καλαντζής, στηρίζονται ἡ τροφοδο- τοῦν τὸ μίσος, χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ναζιστικῆς ἀντίληψης γιὰ τὴ ζωή.

Νομίζω πὼς ἡ ἔκδοση αὐτὴ εἴναι ὄντως πολύτιμη, ὅχι μοναχὰ γιὰ τὸ ἐπίκαιρο θέ- μα τῆς, ἀλλὰ προπαντὸς γιὰ τὶς πλούσιες τοποθετήσεις, ποὺ συμπληρώνουν ἡ μία τὴν ἄλλη καὶ παρέχουν πλήρη εἰκόνα, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κατανοήσουμε ἔνα φαινόμενο, ποὺ ἔρχεται νὰ ὑπογραμμίσει τὴν ἔξωτερική (ἄλλα καὶ τὴν ἔσωτερική) βαρβαρότητα τῶν καιρῶν, ἡ ὄποια, ἀς μὴν τὸ ξεχνοῦμε, παίρνει ποικίλες δψεις καὶ ὅχι πάντα μονάχα ἐμφανεῖς.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΟΥΝΕΛΑΣ

Ιωσήφ Βιβιλάκης
ΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ ΩΣ PERFORMANCE
Ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ καὶ θεατρικὴ τέχνη μετὰ τὸ Βυζάντιο
ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2013, σσ. 516.

Στὸ καινούργιο του βιβλίο, ὁ Ιωσήφ Βι- βιλάκης, Καθηγητὴς στὸ Τμῆμα Θεατρι- κῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθη- νῶν, ἀσχολεῖται μὲ τὴν σχέση κηρύγματος καὶ θεάτρου κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι καὶ τὸν 19ο αἰώνα. Πρόκειται γιὰ ἔνα ἔργο ποὺ καλύπτει βιβλιογραφικὸ κενό, καθὼς με- ταφέρει καὶ ἐφαρμόζει μιὰ σύγχρονη με- θοδολογία καὶ πορίσματα τῶν σπουδῶν τῆς παραστασῆς («performance studies») σὲ μιὰ ἐποχὴ πού -συγκριτικὰ πάντα-

εἶναι πολὺ λίγο μελετημένη. Τὸ γεγονὸς αὐτό, καθὼς καὶ ἡ προσωπικὴ ματιὰ τοῦ συγγραφέα, ποὺ εἶναι μᾶλλον ἐναλλα- κτικὴ ὡς πρὸς τὰ κυρίαρχα μοντέλα σκέ- ψης τόσο τῶν θεολόγων, ὃσο πιθανῶς καὶ τῶν θεατρολόγων, καθιστοῦν τὸ ἔργο πρωτοποριακὸ στὸ εἶδος του.

Σύμφωνα μὲ τὴν δομὴ τοῦ βιβλίου, ἡ σχέση ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς καὶ θεά- τρου ἀρθρώνεται ὡς ἔνα πέρασμα ἀπὸ τὸ «δραματικὸ κήρυγμα» (1ο μέρος τοῦ βι- βλίου, σσ. 101-185) στὸ «κηρυγματικὸ δράμα» (3ο μέρος, σσ. 313-458), ἐνῶ στὸ 2ο μέρος τοῦ ἔργου (σσ. 187-309) ἀναλύ- ονται στοιχεῖα τῆς παραστασιμότητας τοῦ κηρύγματος. Ως πρὸς τὸ πρῶτο, γίνεται ἡ προσπάθεια νὰ μελετηθεῖ τὸ κήρυγμα ὡς performance, δηλαδὴ ὡς τέλεση καὶ πα- ρουσίαση μιᾶς ιστορίας ἐνώπιον ἐνὸς κοι- νοῦ ἀπὸ ἔναν performer ιεροκήρυκα. Εἶναι ἐνδιαφέρον τὸ πῶς σὲ μία ἐποχὴ ποὺ ἡ θε- ατρικὴ τέχνη εἶχε καθ’ ἔαυτὴν προσωρινὰ ἀνασταλεῖ –ώσπου νὰ ἀναγεννηθεῖ στὴν δψιμη Τουρκοκρατίᾳ– ἐπεβίωσε λανθα- νόντως μέσα ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ κή- ρυγμα, τὸ ὅποιο υἱοθέτησε πολλὲς ἀπὸ τὶς τεχνικές της. Ορισμένες ἀπὸ τὶς τεχνικές ποὺ ἀναλύονται εἶναι –μεταξὺ ἄλλων– ἡ ύποτύπωσις, δηλαδὴ ἡ ζωντανὴ ἀναπαρά- σταση «ώστε ὁ ἀκροατὴς νὰ αἰσθάνεται “δραματικὸν” τὴν διήγηση» (σ. 111) καὶ ὁ λόγος νὰ καθίσταται θέαμα, ἡ ἥθο- ποια, δηλαδὴ ἡ μελέτη τῶν χαρακτήρων, ἡ προσωποποιία, δηλαδὴ ἡ προσωποποίηση ἰδεῶν, καταστάσεων ἡ καὶ ἀπρόσωπων ὄντων, ὡστε νὰ γίνεται παραστατικότερος ὁ λόγος, ἡ δραματοποίηση τοῦ βιβλικοῦ ὄλικοῦ μὲ χρήση φανταστικῶν διαλό- γων –μιὰ τόλμη ποὺ εἶχαν ἄλλωστε καὶ οἱ βυζαντινοὶ ὄμνογράφοι–, ἡ ἀνακοίνωσις, δηλαδὴ ἡ θέση διλημμάτων στὸ ἀκροατή- ριο, ὡστε νὰ ἐπιτευχθεῖ μιὰ οἵονεὶ διαδρα- στικότητα, καὶ ἄλλες (λ.χ. τὸ ἐπιφώνημα, ἡ παράλειψις, ἡ ἀποσιώπησις, ἡ συγχώρη- σις καὶ ἡ ἐπανόρθωσις). Γίνεται ἐπίσης σύγκριση τῶν μεταβυζαντινῶν μεθόδων μὲ σύγχρονες τάσεις. Ὁπως ἡ μπρεχτικὴ καὶ μεταμπρεχτικὴ ἀποστασιοποίηση, τὰ re- makes στὸ θέατρο καὶ τὸν κινηματογράφο, τὸ σπικάζ κ.ἄ.

Ἀντιστρόφως, μὲ τὸν ὅρο «κηρυγματι- κὸ δράμα» ἐννοοῦνται κείμενα ποὺ ἔχουν δραματικὴ μορφὴ αὐτονομούμενα ἀπὸ τὴ λατρεία καὶ τὸ χριστιανικὸ ἡμερολόγιο,